

CYBER-BULLYING JELENSÉG A KISKAMASZ KORBAN

CYBER-BULLYING AMONGST PREADOLESCENTS

Lukovszki Emese ^{1*}

¹ Pedagógusképző Kar, Neumann János Egyetem, Magyarország; ELTE PPK

Kulcsszavak:

cyber-bullying
kiskamasz
kortárs bántalmazás
online zaklatás

Keywords:

cyber-bullying
preadolescent
bullying
cyber harassment

Cikktörténet:

Beérkezett 2018. október 19.
Átdolgozva 2018. november 13.
Elfogadva 2019. március 6.

Összefoglalás

Kutatásomban a hagyományos zaklatás mellett újonnan megjelenő online zaklatás, azaz cyber-bullying előfordulását vizsgáltam negyedikes és felső tagozatos diákok körében. A 172 kitöltő válasza alapján megfogalmazható, hogy a kibertérben zajló agresszív viselkedésért nem lehet pusztán az IKT eszközöket és használóikat felelőssé tenni. Kockázati tényező lehet, ha a diákok nincsenek tisztában a cselekedetek agresszív, olykor törvénytelen mivoltával. Az iskola felelősségét semmiképp sem tagadva, a cyber-bullying inkább otthoni tevékenység, ebből fakadóan lehet rizikófaktor a szülői monitorozás és kontroll hiánya is. Mindezek alapján a megelőzés és a kezelés tekintetében is fontosnak tartom az EQ és DQ szerepének hangsúlyozását.

Abstract

In my research I focused on the presence of a new phenomenon, called cyber-bullying amongst children from grade four to grade eight. Based on the 172 answer collected, we can state that ICT devices and users should not be blamed entirely. Students' inadequate knowledge of the aggression or even illegality of their acts can be a risk factor. In addition, without forgetting or denying the responsibility of schools, cyber-bullying is rather carried out at home, therefore the lack of parental control and supervision can be a risk factor. As a conclusion, in my opinion EQ and DQ are crucial in preventing and managing cyber-bullying.

1. Bevezetés

Ma már naponta találkozunk olyan hírekkel, amelyek - kis- és fiatalkorúakat érintő – iskolai bántalmazásról, zaklatásról, erőszakos cselekedetéről számolnak be. A zaklatás, a bántalmazás az agresszív viselkedés egyik fajtája. Nem újkeletű a jelenség, hiszen már a 18. századból is találunk dokumentált eseteket. Mindezek ellenére nem tekintettük valós társadalmi problémának körülbelül negyven évvel ezelőttig. A fordulópontot Dan Olweus - norvég pszichológus és kutató – munkásságának köszönhetjük. Az Olweus által vezetett, közel húsz éven át tartó – Norvégia területén végzett – átfogó kutatás hatására mára a zaklatást, bántalmazást mint társadalmi jelenséget és valós, komoly problémát tartjuk számon.

Az internet, az internethasználat mára életünk szerves részévé, meghatározó elemévé vált. Elterjedésének fő oka nem technológiai egyedülállóságában rejlik, inkább szociális jellegének köszönheti sikerét. Egyszerűbbé válik a másokkal való

* Kapcsolattartó szerző: Lukovszki Emese
E-mail cím: emese.lukovszki@gmail.com

kommunikáció, az új kapcsolatok kialakítása és a meglévők fenntartása. Más szavakkal: nagyban hozzájárul az emberek szociális igényeinek kielégítéséhez [19]. A felhasználók számára nyújtott előnyök mellett a technikai fejlődés egyik hátulütője, hogy az agresszorok - az információs és kommunikációs technológiai (IKT) eszközök használatával - új, szélesebb felületen tevékenykedhetnek. Az online szociális interakciók során is jelen lehet az agresszió, csak úgy, mint az offline társas jelenségek esetében. Ezáltal az internethasználat új erőszakos, cselekedetek, módszerek egész sorát teszi lehetővé. Ilyenek például a cyber-bullying különböző formái.

Kutatásommal a jelenség gyakoriságát, megjelenési formáit valamint a válaszadó gyermekek tapasztalatait, vélekedéseit mértem fel. Az eredményeket, illetve ezek lehetséges okait és következményeit kívánom bemutatni.

1.1. A hagyományos és az online zaklatás

Ahhoz, hogy a kapott eredményeket és jelentőségüket teljes valójukban megértsük, először meg kell határozni, mi a kortárs zaklatás, valamint a magyar nyelvben online bántalmazásként említett cyber-bullying. Sokan, sokféle cselekedetet és helyzetet élhetnek meg bántalmazásként, ezért mindenekelőtt igyekeztem összegyűjteni a hagyományos és internetes, iskolai zaklatás különböző – szerzők, kutatók és szervezetek által írt – definícióit. A téma nagyszámú, főleg külföldi szakirodalommal rendelkezik, ezekből a szakdolgozatomban bemutattam néhányat. Ebben az összefoglalóban többnyire csak a közös elemeket ismertetem, hiszen így tömören megfogalmazhatók és közérthetővé tehetőek a hagyományos és az online bántalmazás jellemzői.

A jelenség megismeréséhez Dan Olweus, norvég pszichológus és kutató munkásságán keresztül lehet elsődlegesen eljutni. Az ő általa leírtak alapján, akkor beszélhetünk kortársak közti bántalmazásról, ha az áldozatnak egy másik tanuló vagy tanulók csoportja durva dolgokat mond vagy tesz vele [14]. Az ismétlődő, bántó gúnyolódás, ugratás, illetve a szándékos kizárás, kiközösítés is ide tartozik. Az újabb – akár Olweus jellemzéseit alapul vevő – tanulmányokat és különböző összefoglalókat, kiadványokat [7] [19] [22] összevetve három alapvető tényezőnek kell teljesülnie, hogy kortársak közti bántalmazásról beszéljünk:

- az agresszív viselkedés, negatív cselekedet vagy sérelem okozása szándékos,
- ezen cselekedetek ismétlődően, hosszú időn keresztül jelen vannak,
- illetve olyan személyek közti kapcsolatokban jelennek meg, ahol aszimmetrikus hatalmi egyensúly áll fenn, azaz nem kiegyenlített az erőviszonyok.

A cyber-bullying, azaz online zaklatás 2004-től kap kiemelt figyelmet mind a média, mint a kutatók részéről, miután nyilvánosságra került néhány súlyos következménnyel járó eset. Ennek értelmezésekor szintén Dan Olweus hagyományos zaklatásra [14] vonatkozó meghatározásából indulnak ki a különböző szerzők és szakértők. [12] [19] [24] [16] [23] [18] Így, gyakorlatilag a kortárs bántalmazás definíciója kibővül egy tényezővel, az IKT eszközök használatával. Ezek alapján négy kritikus elem jellemzi a cyber-bullying jelenséget:

- a bántalmazó vagy bántalmazók szándékosan akar sérülést (testi vagy lelki sérülést) okozni, félelmet kelteni az áldozatban,
- ezen megnyilvánulások ismétlődően jelen vannak,
- a kiegyenlített erőviszonyok szintén jelen vannak, bár speciális módon, hiszen például telefonos zaklatás esetén az áldozat blokkolhatja a hívásokat,
- végül, az agresszív cselekedetet az elkövető valamilyen online felületen vagy valamilyen információs és kommunikációs technológiai eszköz segítségével hajtja végre.

1.2. A két bántalmazási forma közti különbségek

A következőkben egy összehasonlító táblázat segítségével mutatom be a hagyományos és az online kortárs bántalmazás legfőbb jellemzőit és a kettő közti különbségeket. A táblázatot a TABBY Projekt [19] egyik tájékoztató füzetében megjelölt összehasonlítás kiegészítésének, pontosításának céljából szerkesztettem.

1. táblázat. A hagyományos és online bántalmazás közti különbségek

Hagyományos iskolai bántalmazás	Online bántalmazás
Az agresszív cselekedetek többnyire az iskolában és nem azon kívül zajlanak.	Az áldozat mindig és mindenhol elérhető, ezáltal a támadó bárhol, bármikor utolérheti.
A zaklató többnyire iskola- vagy osztálytárs.	A zaklató lehet ismert, de tűnhet akár ismeretlennek is.
A támadások szemtanúi, az úgynevezett szemlélők általában iskolatársak, egyéb a gyermek környezetében jelenlévő kortársak, személyek.	A bántó tartalom a világ bármely részéről elérhető. A megalázó hozzászólás, fotó vagy videó bárki által megtekinthető, letölthető, akár tovább terjeszthető.
Mások, jellemzően a kortárs csoport jelenléte mérsékelheti, esetleg elősegítheti a bántalmazás befejezését, amennyiben nem váltak már passzívvá.	Az online bántalmazó megteszi mindazt, amit a való életben, az anonimitás védelme nélkül nem tenne.
A bántalmazó látható, így az agresszív cselekedetek megvalósításához meg kell szegnie a csoportnormákat (amennyiben az ilyen viselkedési minták nem váltak már ennek részévé), ezáltal megtörve a csoportidentitást.	A zaklató kihasználja a feltételezett láthatatlanságát, hogy kifejezze hatalmát és mások feletti dominanciáját. Fontos azonban megjegyezni, hogy minden eszközön maradnak olyan nyomok, amelyeken a hatósági szervek elindulhatnak.
Az elkövető érzi és látja cselekedetei következményeit, (ez kognitív és nem érzelmi tudatosság), ezáltal kielégülnek agresszív készletesei.	Az elkövető nem szembesül tettei következményeivel, ez különösen gátolja az áldozat szenvedéseinek mind kognitív, mind empatikus megértését. A következményekkel való szembesülés visszatartó ereje nem hat a támadóra.
A bántalmazó és a szemlélők részéről megjelennek bizonyos morális elhárító mechanizmusok: a morális öngazolás, az eufemisztikus címkézés, a felelősség megosztása, a következmények minimalizálása, illetve az áldozathibáztatás.	Az internetes bántalmazás során tapasztalható a deperszonalizáció, illetve erősen jelen van az áldozat dehumanizálása. Bár ez utóbbi, minden esetben együtt jár bármiféle kegyetlenkedéssel.
Többnyire a bántalmazó mutat agresszív viselkedési mintákat, az áldozat ritkán reagál (kivételet képeznek ez alól az úgynevezett provokatív áldozatok, vagy reaktív agresszorok).	Az online térben gyakran válik bántalmazóvá, aki a való életben kevés szociális befolyással bíró áldozat. Az őt offline, hagyományos módon bántalmazót zaklathatja online.
A szemtanúk egyre inkább passzívan vagy az elkövetőt bátorítóan viselkednek. Ritkán szólnak felnőttek. Mindez lehet, az agresszív viselkedés társadalmi normarendszerbe való beépülésének eredménye.	A tanúk lehetnek passzívak, de aktívak is, részt vehetnek az áldozat megalázásában, bántalmazásában. Az áldozat szinte soha nem fordul felőthöz a szégyenérzet miatt; mert fél az esetleges következményektől (az online tértől való eltiltás) vagy mert alábecsüli a bántalmazás lehetséges hatásait.

2. Online zaklatás kiskamasz korban

2.1. Cél, hipotézisek

Nagy számú külföldi szakirodalom áll rendelkezésre a fiatalok érintettségével, tapasztalataival kapcsolatban [2] [8] [11] [13] [16], vizsgálták a nemek szerinti eloszlást [11] [16] [17], az életkori jellemzőket [17], az érintettek tipikus családi hátterét [1] [13], a lehetséges okokat, következményeket [13] [17] [18], ezenkívül az elkövető és az áldozat profilját alkotó személyiségi jegyeket [16] [17] [21] [24], valamint a megelőzési és kezelési módokat [4] [8].

Egyes vizsgálatok alapján a diákok több, mint fele találkozott már online bántalmazási ügyekkel, a kitöltők legalább egynegyede áldozata, valamint nagyjából 15%-a elkövetője is volt már is ilyen cselekményeknek. [2] [8] [11] Más kutatások alapján akár nagyobb mértékben is érintettek lehetnek a vizsgált fiatalok. [16] Ezenkívül jelentős mértékben érintettek a 18 évnél fiatalabb diákok. [16] A családi háttér tekintetében rendkívül fontos a szülő-gyermek kapcsolat, mivel rizikófaktor lehet, ha a gyermek nem sajátít el megfelelő megküzdési stratégiákat, valamint nem kap támogatást, segítséget gondviselőitől. [1] Ezenkívül egy másik kutatás rávilágít, mennyire fontos a szülői kontroll és monitorozás. Az online zaklatási esetek megelőzésében nem bizonyulnak hasznosnak a szigorú szűrőprogramok, ezzel szemben hatékony lehet, ha a szülő szabályok és közös beszélgetések segítségével igyekszik megvédeni gyermekét. [13]

Ezekből és egy általános iskolában szerzett tapasztalataimból kiindulva szerettem volna objektív képet kapni a tanulók helyzetéről. Elsődlegesen a negyedik és felső tagozatos diákok érintettsége, valamint véleményük érdekelt szülei és pedagógusai internethasználattal kapcsolatos ismereteit illetően.

Első hipotézisem, hogy a cyber-bullying jelenséggel már a kiskamaszok – a 9-14 éves korosztály – is találkoznak, mert nincsenek tisztában a cselekedetek veszélyes, olykor törvénybe ütköző mivoltával.

Másodszor a szülői monitorozás és kontroll hiánya a közösségi oldalak és chat alkalmazások használata, illetve az online eltöltött idő növekedése veszélyeztető tényező mind az áldozattá-, mind az elkövetővé válásban. Tehát, azon diákok, akiknek a gondviselője valamilyen oknál fogva nincs tisztában a gyermek által látogatott oldalak használati és működési feltételeivel, nagyobb eséllyel találkoznak a cyberbullying jelenséggel.

2.2. Módszer

A felméréshez egy általam összeállított online kérdőívet használtam. A kitöltést megelőzte a szülői beleegyező nyilatkozatok kiosztása. Ezek összegyűjtése után összesen 172 negyedik és felső tagozatos diák (83 lány és 89 fiú) töltötte ki az informatika órák keretein belül.

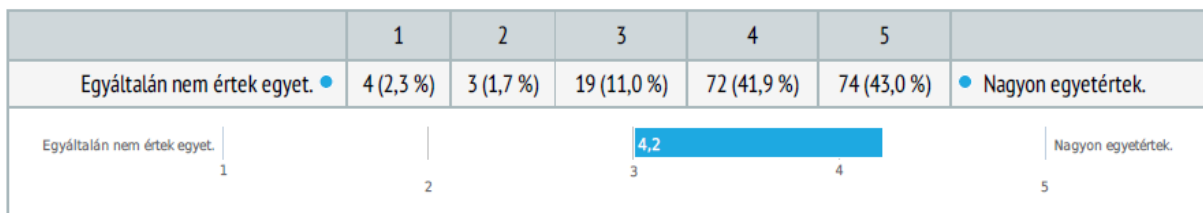
A demográfiai adatok közül csak a nem és az életkor érdekelt, ezután az átlagos internethasználattal töltött időt, valamint a preferált eszközöket és oldalakat mértem. Ezt követte három biztonságos internetezéssel és a preferált oldalak működési feltételeinek ismeretével kapcsolatos kérdés. A kérdőív további része három részre tagolható, amelyek a különböző megjelenési formáknak megfelelő szituációkra épültek. Az első, felelet választós kérdések a kitöltők érintettségét mérte áldozatként és elkövetőként egyaránt. Ezután skálázással adták meg, hogy elítéli vagy elfogadhatónak, illetve büntetendőnek vagy törvényesnek tartják az adott viselkedést. Végül többválasztós szituációértékelés következett, ahol az áldozat aspektusából előre megadott vagy általuk írt jelzőkkel jelölték, hogy mit érezhet a bántalmazott személy. A kérdőív végén az érdekelt, hogy az osztályfőnökkel vagy más pedagógusokkal beszéltek-e ilyen vagy ehhez hasonló esetekről. Befejezésül a gyerekeknek lehetőségük volt véleményt megfogalmazni a témával kapcsolatban, hozzáfűzni olyan dolgokat, amikről úgy érzik, érdemes volna beszélni.

2.3. Eredmények, következtetések

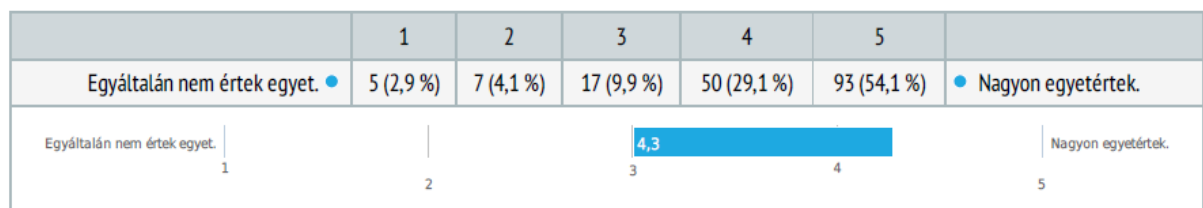
A kitöltők 9,3%-a a kilenc-tíz éves korosztályhoz tartozik, 24,4%-uk tíz-tizenéves, 23,3%-uk tizenegy-tizenkettő, 17,4%-uk tizenkettő-tizenhárom, és 25,6%-uk tizenhárom-tizennégy éves.

A demográfiai adatok utáni három, biztonságos internethasználattal kapcsolatos kérdésre adott válaszok mindenképp nagyobb figyelmet és további vizsgálatokat igényelnek. A diákok egy egytől ötig terjedő skálán (1=egyáltalán nem értek egyet, 5=nagyon egyetértek) értékelték, hogy mennyire ismerik a biztonságos internetezés szabályait, illetve szüleik és pedagógusaik mennyire vannak tisztában a gyerekek által preferált alkalmazások és oldalak működésével, használatával. Saját ismereteiket átlagosan 4,2-re, szüleikét 4,3-ra, az őket tanító pedagógusokét pedig 3-ra értékelték. Ezt az eredményt érdemes összevetni az általuk használt közösségi oldalakkal foglalkozó kérdésre adott válaszokkal. A válaszadók 82,5%-a használ valamilyen online oldalt, alkalmazást. Ezek közül azokat emeltem ki, amelyeknél van életkorra vonatkozó szabály a használati feltételekben, ezek a Facebook, az Instagram, a Twitter, a Pinterest és a Musical.ly. A Twitter regisztrációhoz tizenhárom éves kor alatt szülői beleegyezés szükséges, a többi esetben a szülő engedélyével sem regisztrálhat a 13. életévét be nem töltött kiskorú. A 9-10 éves korosztályból 6-an, a 10-11 éves korosztályból 36-an, a 11-12 éves korosztályból 46-an, a 12-13 éves korosztályból pedig 50-en válaszolták, hogy használják ezen alkalmazásokat vagy oldalakat. Mindezek fényében, érdemes lenne megvizsgálni, hogy a válaszadók szerint mik a biztonságos internetezés feltételei.

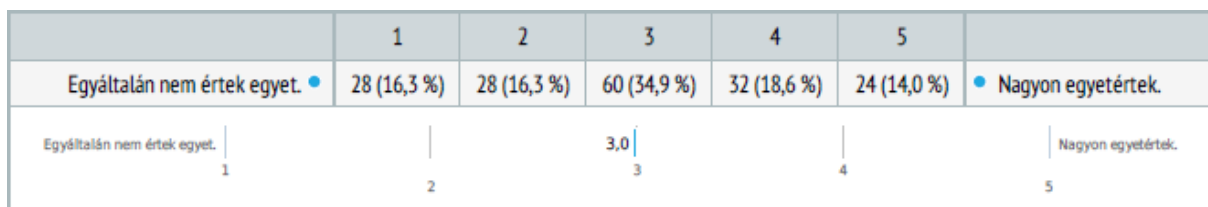
1. ábra. A kitöltők értékelése a saját internetbiztonsági ismereteikről

2. ábra. A kitöltők értékelése szüleik internetbiztonsági ismereteiről

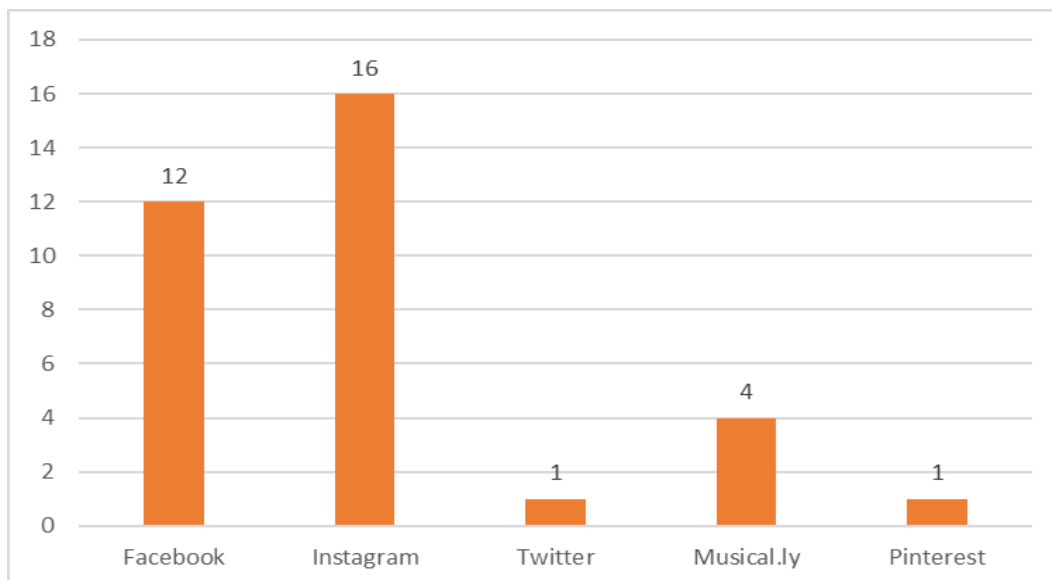

3. ábra. A kitöltők értékelése pedagógusaik internetbiztonsági ismereteiről

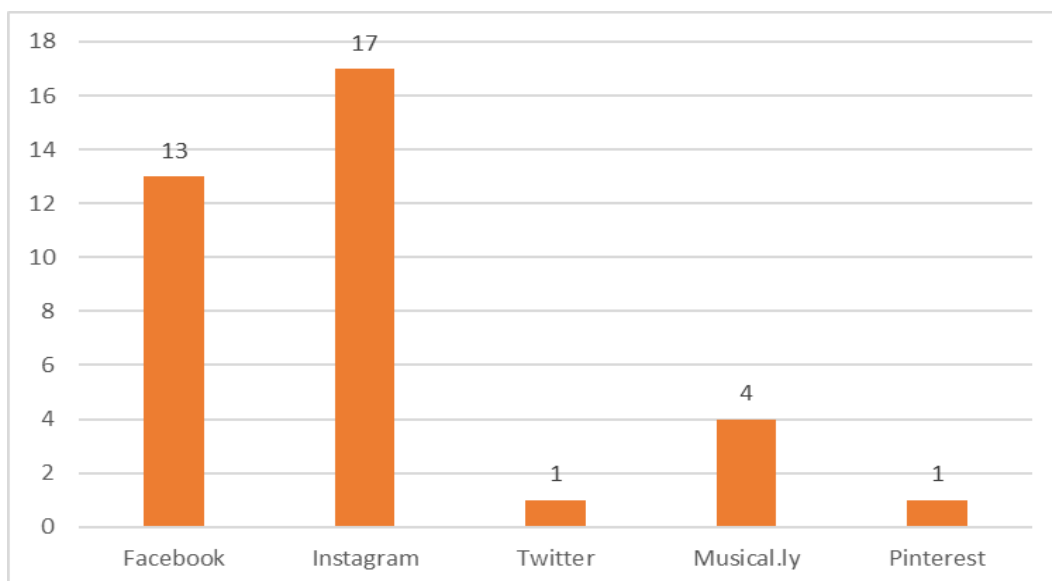

A következő két ábrán bemutatom azon kiskorúak számát, akik legalább hármásra értékelték saját valamint szüleik internetbiztonsággal kapcsolatos ismereteit, mégis jelen vannak valamely korhatáros oldalon.

4. ábra. Saját ismereteiket legalább hármásra értékelők által használt oldalak

5. ábra. Szüleik ismereteit legalább hármásra értékelők által használt oldalak

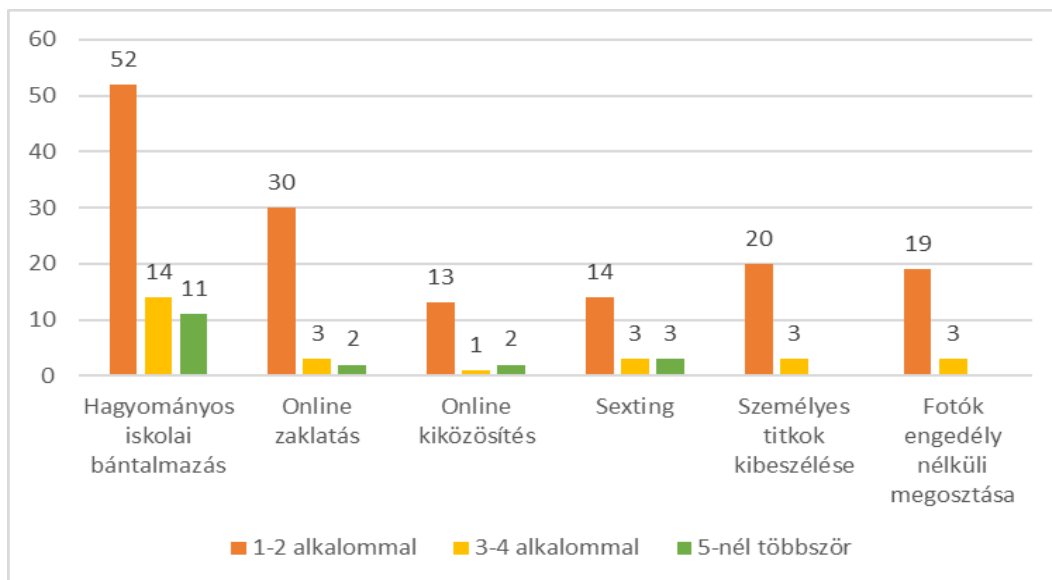
A szülői szerep semmiképp sem elhanyagolható az áldozattá és elkövetővé válás rizikótényezőinek vizsgálata során. Kritikus pont a felnőtt felügyelet hiánya, hiszen az online antiszociális viselkedés kevésbé látható, inkább otthoni, és nem iskolai cselekmény, ebből fakadóan kevésbé szembetűnő a pedagógusok számára. Mesch szerint védőfaktor lehet a látogatható, látogatott weboldalak és tartalmak monitorozása, illetve közös szabályok felállítása és a szülői korlátozás. [13]

Domonkos Katalin összefoglalójában leírja, hogy az ilyen esetek megelőzésében segíthet, ha az iskolának van egy megnevezett felelőse, akivel a diákok beszélhetnek az online konfliktusokról

és esetleges zaklatási esetekről. [5] Konfliktusmegoldási technikák és döntéshozatali mechanizmusok tanulásával, a problémamegoldó készségek fejlesztésével és a biztonságos internethasználathoz szükséges tudnivalók, illetve az alapvető online együttélési szabályok megismerésével, valamint problémaközpontú megküzdési stratégiák elsajátításával újabb védőfaktorokat hozhatunk létre. Véleményem szerint, ha a pedagógusok kiismerik magukat az online térben, amelyben a fiatalok szociális interakciónak nagyrésze zajlik, közelebb kerülhetünk a jelenség kezeléséhez. Továbbá, ha a gyermekek azt tapasztalják, hogy bizalommal fordulhatnak a felnőttekhez, ők megértéssel és támogatással reagálnak a következmények minimalizálása, az áldozat hibáztatása és tiltás helyett, kezelhetőbbé válik a jelenlegi helyzet.

A felelet választós résznél kapott válaszok kiértékelése alapján alapján a kitöltők 44,8%-át, tehát majdnem minden második diákot bántalmaztak, zaklattak, cikiztek kortársai. Ez egy rendkívül súlyos eredmény, hiszen több szakirodalom említi, hogy az áldozatban megjelenhet a tehetetlenség érzése, düh és szorongás, amelyek a további agresszív cselekedetek hatására fokozódnak. [16] Ezenkívül előfordulhatnak depressziós tünetek, önbántalmazás, frusztráció és egyéb pszichológiai panaszok. Mutatkozhat gyengébb iskolai elköteleződés és teljesítmény, ezzel veszélyeztetve a deviáns viselkedési formák megjelenését. Mindezekon felül, kutatók szerint elképzelhető, hogy ezek a gyermekek a jövőben online zaklatóvá válnak, sőt fennáll annak a lehetősége, hogy már most elkövettek ilyen cselekedeteket az online térben. [24]

6. ábra Az áldozattá válás gyakorisága az elmúlt egy évben

Hagyományos kortárs bántalmazásban elkövetőként, saját bevallása szerint 37 diák, azaz a kitöltők 21,5%-a vett részt az elmúlt egy évben. Szakemberek szerint ezen tanulókra általában jellemző az alacsony iskolai elköteleződés, hajlamosabbak lehetnek a szabályok megszegésére, szerhasználatra, illetve a depresszióra [21]. További kutatások alapján ezek a gyermekek nagyobb valószínűséggel válnak elkövetővé az online térben [14] [3].

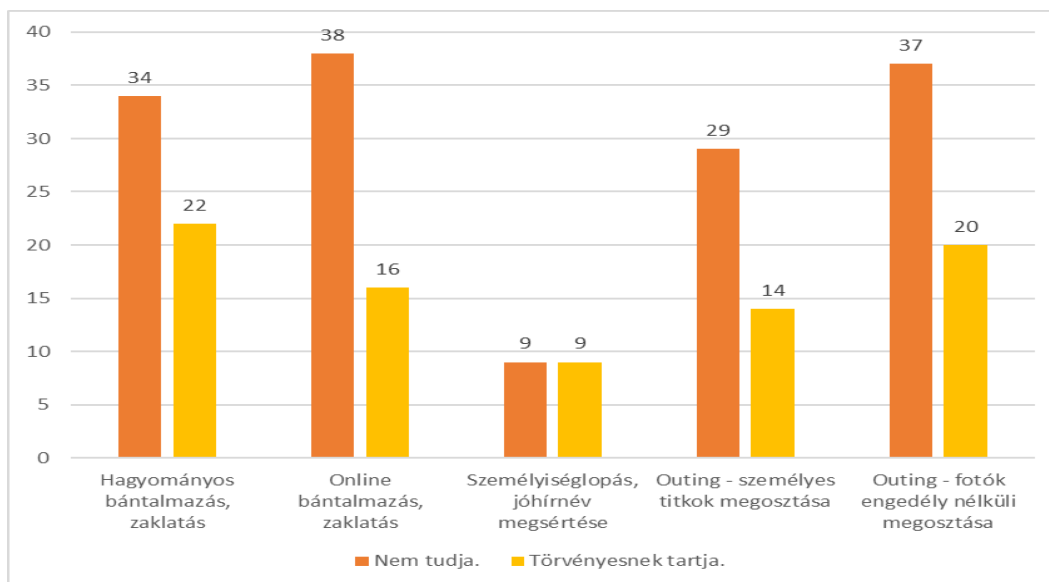
Az online bántalmazással foglalkozó kérdésekből kiderült, hogy a diákok 20,3%-a vált áldozattá, és 4,1% vallotta be, hogy elkövetett ilyen cselekedeteket az elmúlt egy évben. Ezen bántalmazási típus esetében, a szinte folyamatos online jelenlét miatt, nehezebb a szituációból való menekülés és a bántó megnyilvánulások nem maradnak abba a nap végén, így az áldozat számára illet átélni sokkal megterhelőbb. Nehéz viszont meghatározni az ilyen cselekedetek szándékosságát, mivel az internetes zaklatás indirekt bántalmazási forma, így az elkövető nem látja az áldozat reakcióját, a cselekedetek következményeit. Így nagyon alacsony az esély az empatikus és kognitív megértésre, kevésbé elégűlnek ki a bántalmazó agresszív késztetései.

A kérdőív további részében arra szerettem volna választ kapni, hogy hogyan vélekednek a gyerekek a különböző típusokról, illetve mit gondolnak a jogi vonzatukról. Főleg azokkal a

szituációkkal foglalkozom, ahol történhet jogsértés, illetve, ahol a válaszadók törvényesnek ítélték az adott bántalmazási formát, vagy nem tudták eldönteni, hogy illegális-e.

A hagyományos bántalmazás kapcsán a gyerekek 19,8%-a nem tudott dönteni, arról, hogy törvényesek-e az ilyen cselekedetek, 12,8%-uk szerint pedig legálisak. Az online zaklatást 22,1%-uk nem tudta besorolni és 9,3%-uk törvényesnek minősítette. A személyiséglopásra vonatkozó kérdésnél 5,2% nem tudott dönteni, illetve ugyanennyi válaszadó legálisnak tartotta. A kérdésben külön kitértem arra, hogy az elkövető olyan viselkedést tanusíthat, amellyel az áldozatot lejáratja, tehát a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény értelmében jogsértés történhet. A személyes titkok megosztását 16,9% nem tudta besorolni, 8,1% pedig legálisnak minősítette. Az engedély nélküli fotómegosztással foglalkozó kérdésnél, 21,5% nem tudott dönteni és a kitöltők 11,6%-a szerint törvényesek az ilyen cselekedetek. Abban az esetben, ha valakiről a hozzájárulása nélkül osztanak meg fényképet, egyértelmű, hogy jogsértés történik. Ezen válaszokból arra következtettek, hogy a válaszadók nincsenek tisztában azzal, hogy a cselekedetek, amiket elkövetnek, vagy amelyeknek szemtanúi milyen következményekkel járhatnak, hiszen nem tudják, hogy törvénytörésnek minősülnek-e.

7. ábra. A kitöltők véleménye a különböző bántalmazási formákról

3. Összegzés, további lehetőségek

Úgy gondolom, kutatásom elérte célját, a kapott adatok alapján láthatóvá vált, hogy a jelenség számottevő mértékben jelen van a megkérdezett kiskamaszok életében. Ezek alapján rendkívül fontos, hogy nagyobb figyelmet szenteljünk az ilyen cselekményeknek és mélyebb kutatásokat végezzünk mind a diákok, mind a felnőtt résztvevők körében. Ebben a korban megjelenik a szülőktől való függetlenedés vágya, innentől még fontosabbá válnak a kortárs kapcsolatok. A szociális igények kielégítésén kívül, az egészséges kapcsolatok elősegítik a serdülőkori fejlődést és nagyban megkönnyítik az iskolai beilleszkedést, mindezekon túl a megfelelő viselkedési minták elsajátítása hatékonyan elősegíti az egyén későbbi társadalomba való integrálódását is. Természetesen a kortárs kapcsolatok és a csoportdinamika nem csak védő-, hanem rizikótényező is lehet, aszerint, hogy a csoportnorma alapján a bántalmazó, zaklató cselekedetek elítélendők vagy támogatandók. Amennyiben a csoport jóváhagyja vagy elnézi az ilyen viselkedési formákat, csoportnormává válnak, ezáltal a csoport tagok hajlamosabbak lesznek az ilyen cselekedetek elkövetésére. Mivel a másoknak való károkozás megítélése alapvető építőeleme az erkölcsi gondolkodásnak, sokkal nagyon figyelmet kell fordítanunk rá. További rizikófaktor lehet a szülők és pedagógusok viszonyulása az IKT eszközökhöz. Ezek kapcsán nem lehet eléggé hangsúlyozni az IQ és EQ mellett megjelenő DQ, azaz a digitális intelligencia jelentőségét. Ennek részét képezik:

- a digitális identitás (online identitás megalkotása és menedzselése, online jelenlét és magatartás),
- a digitális jogok (a személyiségi és törvény által biztosított jogok megértése és támogatása, beleértve a magánélethez való jogot, a szellemi tulajdon védelmét, a szólásszabadságot, valamint a gyűlöletbeszéd elleni védelmet);
- a digitális írástudás (algoritmikus gondolkodás, a megfelelő tartalmak megtalálásának, értékelésének és használatának a képessége);
- a digitális kommunikáció (másokkal való kommunikáció és együttműködés képessége technológiai eszközök használatával);
- a digitális érzelmi intelligencia (empátia és az online térben létrejövő jó kapcsolatok kiépítésének képessége);
- a digitális biztonság (a kiberfenyegetések felismerésének képessége, az adatvédelmi módszerek ismerete és a legmegfelelőbb használata);
- a digitális önvédelem (online kockázatok, mint például a cyberbullying és a problémás tartalmak kezelésének képessége, valamint ezek elkerülése és kontrollálása);
- és a digitális eszközök használata (digitális eszközök és média használatának kontrollálása az online és offline élet egyensúlyának érdekében). [15]

Amennyiben a zaklatási vagy bántalmazási esetben érintett gyermek gondviselője és pedagógusai rendelkeznek a szükséges ismeretekkel, iránymutatást adhatnak az áldozatnak és akár védelmet nyújthatnak a további sérülések ellen.

A továbbiakban mindenképp szeretném megvizsgálni, hogy az Albert Bandura által megfogalmazott morális elhárító mechanizmusok közül melyek és milyen mértékben jelennek meg a különböző zaklatási, bántalmazási esetekben az elkövetők és főleg a szemlélők részéről. Egy átfogóbb kép megalkotása után, mindenképp érdemes a társadalmunkban bystanderként, azaz szemlélőként viselkedő egyének irányából megközelíteni ezt a problémát. Véleményem szerint, nem lehet egyértelműen elkülöníteni vagy megnevezni a felelősöket, mindannyiunk kötelessége, hogy az agresszív viselkedésből fakadó esetek számát csökkentsük.

4. Irodalomjegyzék

- [1] Accordino, D., & Accordino, M. (2011): An Exploratory Study of Face-To-Face and Cyberbullying in Sixth Grade Students. *American Secondary Education*, 40(1), 14-30.
- [2] Beran, Tanya & LI, QING. (2005): Cyber-Harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research* 32(3) 265-277. DOI:10.2190/8YQM-B04H-PG4D-BLLH.
- [3] Dempsey, Allison & L. Sulkowski, Michael & Dempsey, Jack & Storch, Eric. (2011): Has Cyber Technology Produced a New Group of Peer Aggressors?. *Cyberpsychology, behavior and social networking*. 14(5) 297-302. DOI:10.1089/cyber.2010.0108.
- [4] Diamanduros, Terry & Downs, Elizabeth & J. Jenkins, Stephen. (2008): The role of school psychologists in the assessment, prevention, and intervention of cyberbullying. *Psychology in the Schools*. 45(8) 693 - 704. DOI:10.1002/pits.20335.
- [5] Domonkos Katalin (2014): Cyberbullying: Zaklatás elektronikus eszközök használatával. *ALKAMAZOTT PSZICHOLÓGIA*. 2014, 14(1) 59–70.
- [6] Enable (European Network Against Bullying in Learning and Leisure Environments): Zaklatás az iskolában – összefoglaló a zaklatásellenes kezdeményezések kutatásáról <http://enable.eun.org/report>
- [7] Espelage, Dorothy & Swearer, Susan. (2003): Research on School Bullying and Victimization: What Have We Learned and Where Do We Go From Here?. *School Psychology Review*. 32. 365-383.
- [8] H. Wright, Vivian & J. Burnham, Joy & T. Inman, Christopher & N. Ogorchock, Heather. (2009): Cyberbullying: Using Virtual Scenarios to Educate and Raise Awareness. *Journal of Computing in Teacher Education*. 26(1) 35-42.
- [9] K. Smith, Peter & Sharp, Sonja (1994): *School Bullying: Insights and Perspectives*, Abingdon, UK, Routledge
- [10] Kwan, Chi En Grace & Skoric, Marko. (2013): Facebook bullying: An extension of battles in school. *Computers in Human Behavior*. 29. 16–25. DOI:10.1016/j.chb.2012.07.014.
- [11] Li, Qing. (2007): New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23. 1777-1191. DOI: 10.1016/j.chb.2005.10.005.
- [12] Menesini, Ersilia & Nocentini, Annalaura. (2009): Cyberbullying Definition and Measurement: Some Critical Considerations. *Zeitschrift Fur Psychologie-journal of Psychology - Z PSYCHOL*. 217. 230-232. DOI: 10.1027/0044-3409.217.4.230.
- [13] Mesch, Gustavo. (2009): Parental Mediation, Online Activities, and Cyberbullying. *Cyberpsychology & behavior: the impact of the Internet, multimedia and virtual reality on behavior and society*. 12(4) 387-393. DOI: 10.1089/cpb.2009.0068.
- [14] Olweus, Dan (1993): *Bullying at School: what we know and what we can do*. Oxford: Blackwell Publishers Limited

- [15] Park, Yuhyun. (2016): 8 digital skills we must teach our children. <https://www.weforum.org/agenda/2016/06/8-digital-skills-we-must-teach-our-children/>
- [16] Patchin, Justin & Hinduja, Sameer. (2006): Bullies Move Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 4(2) 148-169. DOI:10.1177/1541204006286288.
- [17] Robson, Claire & Witenberg, Rivka. (2013): The Influence of Moral Disengagement, Morally Based Self-Esteem, Age, and Gender on Traditional Bullying and Cyberbullying. *Journal of School Violence*. 12(2) 211-231. DOI:10.1080/15388220.2012.762921.
- [18] Slonje, Robert & Smith, Peter & Frisé, Ann. (2012): Processes of cyberbullying, and feelings of remorse by bullies: A pilot study. *European Journal of Developmental Psychology* 9(2) 244-259. DOI:10.1080/17405629.2011.643670.
- [19] Threat Assessment of Bullying Behavior in Youngsters (T.A.B.B.Y.). (2012): Cyberbullying Manual for Teachers. <http://hun.tabby.eu/>
- [20] Ujhelyi Adrienn (2011): Online csoportok kívülről és belülről. Az internetes közösségek szociál-pszichológiai vizsgálata, doktori disszertáció
http://www.ppk.elte.hu/file/Ujhelyi_Adrienn_disszertacio.pdf (Letöltve: 2017. június)
- [21] Unnever, James & Cornell, Dewey. (2003): Bullying, self-control, and ADHD. *Journal of Interpersonal Violence* 18(2) 129-147. DOI:10.1177/0886260502238731.
- [22] Volk, Anthony & Craig, Wendy & Boyce, William & King, Matthew. (2006): Adolescent risk correlates of bullying and different types of victimization. *International journal of adolescent medicine and health*. 18. 575-586. DOI:10.1515/IJAMH.2006.18.4.575.
- [23] Willard, Nancy. (2005): Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats (letöltve: 2017. szeptember)
- [24] Ybarra, Michele & Mitchell, Kimberly. (2004): Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*. 45(7) 1308-1316. DOI:10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x.